

ЛІТЕРАТУРА:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44–45, № 46–47, № 48. – Ст. 552.

2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.

3. Голіна В.В. Єдність загальносоціального і спеціально-кримінологічного попередження економічної злочинності / В.В. Голіна // Проблеми боротьби зі злочинністю в сфері економічної діяльності : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15–16 грудня 1998 р.). – Харків, 1999. – С. 124–130.

4. Коваленко О.А. Боротьба з корупцією в митних органах / О.А. Коваленко // Вісник Академії митної служби України. Серія «Право». – 2012. – № 2. – С. 107–112.

5. Концепція реформування діяльності митної служби України «Обличчям до людей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://consultant.parus.ua/?doc=070SB9B47E>.

6. Коросташова І.М. Питання попередження корупції в митних органах // Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність: Збірник матеріалів міжнародного науково-практичного семінару. – Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2007. – С. 165–168.

7. Маляр Г.В. Місце митної служби в системі реалізації національної антикорупційної політики / Г.В. Маляр // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 564–567.

8. Маляр Г.В. Створення дієвих механізмів боротьби з корупцією як одна з цілей реформування митної служби України / Г.В. Маляр // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – № 2. – С. 79–83.

9. Процевят О.С. Корупція в митних органах та шляхи її подолання // 70-та студентська науково-технічна конференція. Секція «Економіка і менеджмент»: збірник тез доповідей / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво Львівської політехніки. – 2012. – С. 638–640.

10. Пунь В.Т. Поняття та зміст протидії корупції в митних органах у сфері зовнішньоекономічної діяльності / В.Т. Пунь // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 2. – С. 197–200.

УДК 343.9

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ОСІБ, ВЗЯТИХ ПІД ВАРТУ, В УКРАЇНІ

Шевченко О.Д., аспірант
кафедри кримінального права і процесу
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У положеннях наукової статті автор проаналізував стан доступності освіти в пенітенціарних установах України та яким чином держава сприяє засудженим до позбавлення волі в реалізації цього права. Також висвітлено проблеми доступу до освітньої сфери осіб, засуджених до довічного позбавлення волі.

Ключові слова: позбавлення волі, навчання засуджених, освіта, довічне позбавлення волі.

В положениях научной статьи автор проанализировал состояние доступности образования в пенитенциарных учреждениях Украины и каким образом государство способствует осужденным к лишению свободы в реализации этого права. Также освещены проблемы доступа к образовательной сфере лиц, осужденных к пожизненному лишению свободы.

Ключевые слова: лишение свободы, обучение осужденных, образование, пожизненное лишение свободы, взятие под стражу.

Shevchenko O.D. STATUS AND TRENDS OF THE RIGHT TO EDUCATION SENTENCED TO IMPRISONMENT AND PERSONS IN CUSTODY IN UKRAINE

The provisions of the article, the author has analyzed the state of access to education in prisons Ukraine and how the government promotes sentenced to imprisonment in the realization of this right. Also highlights the problem of access to the educational sphere of persons sentenced to life imprisonment.

Key words: imprisonment convicted of training, education, life imprisonment, detention.

Постановка проблеми. Протягом останніх двох років економіка нашої держави переживає нелегкі часи. Зниження купівельної спроможності, інфляція, підвищення рівня безробіття є основними передумовами для росту злочинності. У 2016 р. рівень злочинності значно виріс, порівняно з 2014–2015 рр. Це все призвело до того, що в Україні почала зростати кількість засуджених до позбавлення волі. Також збільшився відсоток осіб, взятих під варту в процесі досудового розслідування. Досить часто до місць позбавлення волі та СІЗО потрапляють особи, які мають лише середню загальну освіту. Тому обов'язок держави полягає в тому, щоб забезпечити особі, яка перебуває у місцях позбавлення волі та виявила бажан-

ня здобути середню або вищу освіту, таку можливість.

Ступінь розробленості проблеми. Аналіз публікацій свідчить, що зазначеною науковою проблематикою займалися такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як: Б. Утевський, Є. Ширвіндт, А. Макаренко, Ю. Бехтерев, П. Блонський, Є. Краснушкін, С. Познищев, В. Якобсон, С. Позднишев, В. Баранов, І. Похлебіна, І. Васильківська, В. Оржеховська. Варто зазначити, що саме дослідження науковцями цієї сфери забезпечує реальний прогрес у доступі засуджених до освітніх програм.

Мета статті. У роботі будуть досліджуватися проблеми, які мають місце у наданні доступу до освіти особам, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, зокрема

й засуджених до довічного позбавлення волі та взятих під варту в процесі здійснення досудового розслідування. Буде запропоновано внесення змін до чинного законодавства України з метою усунення прогалин та його удосконалення у сфері реалізації права на освіту осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі або знаходяться в СІЗО.

Виклад основного матеріалу. Із проголошенням України незалежною державою право кожної людини на освіту стало одним із фундаментальних прав, гарантованих Конституцією України.

Право людини на освіту гарантується низкою міжнародних та національних нормативних актів, зокрема ст. 2 Першого протоколу до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [1], законами України «Про освіту» [2], «Про загальну середню освіту» [3], «Про вищу освіту» [4] та іншими нормативно-правовими актами.

Реалізація цього права надає кожному можливість бути повноцінним членом суспільства, сприяє всебічному розвитку людини як особистості, розвитку її розумових та фізичних талантів. Проте деякі аспекти реалізації конституційного права на освіту в Україні потребують окремої уваги вчених та державних законодавчих органів.

З одного боку, право на освіту гарантується ст. 2 Першого протоколу до Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод. Зокрема, цією статтею гарантується і право на вищу освіту, а не тільки на середню. І ця стаття не передбачає обмеження цього права. На практиці ситуація дещо інша. Є рішення Європейського суду з прав людини, яке й сьогодні на озброєнні суду. У ньому зазначається, що держава не має позитивного обов'язку забезпечувати засуджених освітою, наприклад, організувати спеціально під певного засудженого відповідний навчальний курс. Але держава має обов'язок забезпечувати засуджених освітою, якщо така освіта передбачена.

Під правом на освіту осіб, засуджених до позбавлення волі та до яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, варто розуміти єдину систему правових можливостей, наданих вищезгаданим особам для реалізації своїх потреб в освітній сфері.

Необхідно звернути увагу, що Наказом міністерства освіти і науки України від 30 квітня 2013 р. № 466 затверджено Положення про дистанційне навчання, яким визначено поняття, основні засади організації та запровадження дистанційного навчання [6]. Цей нормативно-правовий акт прийнятий на виконання ст. 49 Закону України «Про вищу освіту», якою передбачено цю форму навчання в освітніх закладах.

Під дистанційним навчанням розуміють форму навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі.

Одним із критеріїв надання можливості навчання за дистанційною формою є «не-

спроможність особи пересуватись у просторі через певні причини», наприклад, через відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

Тому вбачається доцільним ввести таку правову норму, коли адміністрація виправної установи, на прохання засудженого підвищити свій освітній рівень, зобов'язана була б передати його прохання у відповідну організацію. У разі отримання згоди з боку цієї організації про надання освітніх послуг, між нею й адміністрацією виправної установи укладається відповідний цивільно-правовий договір. Послуги оплачуються коштом засуджених або їхніх родичів. Але навіть за такого підходу до вирішення проблеми здобуття освіти у пенітенціарних закладах України, багато чого залежить від керівництва установи та наявності матеріально-технічної та науково-методичної бази.

Незважаючи на всі заходи, яких держава вживає для забезпечення права на освіту в місцях відбування покарання, питання освіти осіб, засуджених до довічного позбавлення волі залишається не вирішеним. Доступ до вищої освіти довічників – питання вичерпно не врегульоване навіть на міжнародному рівні. Представники Європейського комітету із запобігання катувань, відвідуючи Україну, зазначають, що варто забезпечити цю категорію людей корисною діяльністю. Тому що, коли люди сидять цілодобово у камері і не мають що робити, починають вигадувати якісь шкідливі забавки. Освіта була б корисною і запобігла би цьому.

Здобуття вищої освіти для тих, хто відбуває довічне покарання, не гарантоване державою через відсутність процедури щодо створення умов для того, щоб ця категорія засуджених мала доступ до вищої освіти, оскільки такі студенти не мають змоги бути присутніми на складанні іспитів (через факт ізоляції), а тому не можуть здобувати освіту.

За відсутності чітких законодавчих норм, якими встановлюється обмеження прав, українська практика відмови засудженим в освіті порушує протокол Конвенції про захист прав та основоположних свобод [5]. У чинному законодавстві України не закріплені підстави для позбавлення прав на освіту осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, а також умови щодо допуску чи недопуску до навчання у вищому навчальному закладі.

Може постати питання користі вищої освіти для довічно ув'язненої особи, але ще треба довести, що такої користі не буде. Проте довічно ув'язнені можуть здобувати вищу освіту після успішного складання ними вступних іспитів. І якщо раніше таке навчання не було доступним і держава не мала обов'язку створювати умови для навчання у вищому навчальному закладі, нині існує можливість дистанційного навчання та доступу до навчальних матеріалів через інтернет.

За даними Державної пенітенціарної служби у 2015 р. 437 осіб, які утримуються в її установах, зареєструвались для участі у ЗНО (зовнішнє незалежне оцінювання) та в подальшому планували вступати до вищих навчальних закладів. Із них 10 осіб засуджені до довічного позбавлення волі.

Також потребують уваги проблеми забезпечення права на освіту осіб, до яких застосовано запобіжний захід у вигляді утримання під вартою.

Ст. 53 Конституції України закріплює аналізоване суб'єктивне право в нашій державі за кожним; не є виключенням і особи, до яких судом застосовано запобіжний захід. Однак стосовно них механізм реалізації цього права не врегульований у законодавчому порядку.

Згідно зі ст. 183 Кримінального процесуального кодексу України (КПК), утримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується, коли жоден із більш м'яких заходів не може запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України [7]. Запобіжний захід виконується в закритих установах (слідчих ізоляторах – СІЗО), де фізична ізоляція призводить до соціального відчуження від життя суспільства, до втрати соціальних зв'язків [5]. Крім того, особа не має можливості не тільки набувати освіту, а й продовжувати своє навчання на стаціонарній, вечірній та заочній формах у вищих закладах країни.

З одного боку, згідно з презумпцією невинуватості, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її провини не буде доведено в законному порядку й встановлено обвинувальний вирок суду (ч. 1 ст. 63 Конституції України) [8]. Тому до особи, взятої під варту, ставитися варто як до невинуватої, і необхідно забезпечити всі її конституційні права, зокрема право на освіту.

З іншого боку, законодавством не передбачено механізмів реалізації права на освіту осіб, які знаходяться в слідчих ізоляторах. Мають місце випадки відрахування студентів, які перебувають у СІЗО і не мають змоги відвідувати заняття. Тому в Положенні про дистанційне навчання до перерахованих категорій доцільно було б додати осіб, до яких застосовано запобіжний захід тримання під вартою.

Як у разі з довічно ув'язненими, для осіб, узятих під варту, треба облаштувати в СІЗО навчальний клас, підключити інтернет і створити можливість дистанційного навчання, доступу до інформаційної мережі, навчальних

матеріалів, підкріпити ці норми нормативно-правовими актами, які закріплюють права та інтереси зазначених осіб, в яких вони отримують дозвіл на навчальні заняття, користування комп'ютером, засобами Інтернету в СІЗО.

Висновки. Таким чином, аналізуючи викладений матеріал і підбиваючи підсумки дослідження особливостей реалізації права на освіту осіб, засуджених до позбавлення волі та до яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, треба зазначити, що чинне законодавство України, яке регулює питання освіти в місцях позбавлення волі, є застарілим та недосконалим. Політика держави в цій сфері залишається недопрацьованою та характеризується відсутністю змін ще з радянських часів. Однією з основних перешкод для налагодження дієвого механізму здобуття освіти в місцях позбавлення волі є відсутність чітких законодавчих ініціатив щодо удосконалення нормативно-правової бази, яка б регулювала цю сферу та дала б змогу вирішити всі наявні проблеми та колізії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 04.11.1950 р.), ратифікована Законом України № 475/97 ВР від 17.07.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. // Відомості Верховної України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
3. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України – 1999. – № 28. – Ст. 230.
4. Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37–38.
5. Закон України «Про попереднє ув'язнення» від 30.06.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 360.
6. «Про затвердження положення про дистанційне навчання» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 р. № 466 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/zo703-13>.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.
8. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. Сломчинский А.Г. Гуманно ли современное образование осужденных / А.Г. Сломчинский // Мир образования – образование в мире. – 2005 – № 1 (17). – С. 177–178.